

Сећање на поету – Томислав Крсмановић**ЈАКОВ ГРОБАРОВ У КАФАНИ ПОД ЛИПОМ**

(16. јули 1958. године)

Зарадих данас по подне нешто новца, свирао сам са оркестром матине у суседној Месној заједници у улици Браће Југовића. После свирке кренух ка кафаници „Под липом“, да га потражим, јер често тамо седи доле у задимљеном подруму, изваљен као да је у своме стану. Јакова познају сви конобари и шефови сала, он у скоро у свакој кафани увек има неко своје друштво.

Овде су једна до друге три познате кафане које чине чувени „Бермудски троугао“: *Под липом*, *Шуматовац* и *Грмеч*. Гробаров је обично ту негде на тим релацијама. Преживљава тако што му понеко плати тањир пребранца или сарме, наручи му флашу пива. А где спава? То само Бог зна, где стигне, прими га неко од познаника у неки ћошак, одведе га у подрум на стари иструлели кауч, поред дебеле цеви радијатора. Јаков је пресрећан, нема хладноће за њега ове зиме. Или га сместе негде на таваницу где га, на давно одбаченом кревету поломљених ногара, на коме са њим ноћу мјаучу мачке, ушушкају преко главе у старе перјане јастуке, гњиле јоргане и ћебад и он је задовољан. Понекад би га смештали у топли ходник. Све је боље него напољу...

А није клонуо! Чврст, држи се. Боем, анархиста, бунтовник. Нешто му даје снагу да истраје, тај никад не губи наду.

Јаков је необична личност и скоро нико не зна ко је он, шта је по струци, има ли некога од породице. Зашто се препустио у такав пасји живот, да ли је нешто у њему пукло, или је због нечега претворен у скитницу и клошара?

Никад нисам помислио да је Јаков клошар, као многи други. Он је другачији, носи неку своју тајну, има он неку своју дубину, али не успева да се оствари. Зашто?

Увек, када би ме видео, јавио би се, гладан, скоро увек се гегао полупијан.

„Је ли Гробаров твоје право презиме?“, запитах га враголасто једном док је јео порцију сарме којом сам га частио.

„Не, ја сам Херцеговац“.

Ово ми не одговори клошар, него отресит и мудар човек. Просто се тргох од овог сазнања.

О Херцеговцима имам најбоље мишљење, радознао сам да више сазнам о њему. Он ми изрецитова неколико својих песама и колико он по свом спољашњем, немарном изгледу делује клошарски, толико његове песме личе на аристократу духа. Ко је овај загонетни човек?

Сиђох у подрум кафане „Под липом“, Обрадовах се, Јаков ме назре кроз облак дима, узвикну радосно моје име. Наручих му са великим задовољством тањир пребранца са хлебом, купус салатом и пивом. Он данас делује бледо и болесно. Нешто га је мучило, он због нечега страшно пати, па због тога заборав налази у кафанама и пићу. Живи од данас до сутра.

„На, узми ово, читај“, тутну ми у руке неколико песама на брзину исписаних на исцепљеним страницама нечијег цепног нотеса. Песме су лепе, имају мисаону дубину, али га нешто изнутра гута и прождире. Осећа се. У његовим песмама налазим луцидност, што је у супротности са мојом, годинама увреженом, представом о њему. Увиђам да сам био пребрз у процени.

Гробаров је омиљен код београдских боема, скитница, проститутки, песника, сањара, келнера. Запазих да га благонаклоно гледају и новинари, виђао сам га у друштву појединих чланова Удружења књижевника, и појединих угледних интелектуалаца.

Јаков је умео загрејан чашицом да оштро критикује режим, али га нико никад није узимао сувише озбиљно. Неке жене би се само стресле од страха када би он увредљиво споменуо неког високог руководиоца. Друге би се пак гласно полушаљиво закашљале:

„Ама, мани Јакова!“

Јаков саже главу, поједе тањир пасуља дубоко уживајући, док је гризао са задовољством хлеб, повремено би пио пива из чаше. Зачудо не мљацка, отмено преврће храну у устима као Жан Габен.

За истим столом са Јаковом седи високи и кошчати Војкан Друмски, шумадијска људина, из Аранђеловца, тамо имао неке проблеме, па *избегао* у Београд. Друмски се распричао са девојком дугачке разабрушене црне косе, као да је, од мушкараца размажена, предражесна шипарица, изненадих се њеним луцидним изразом лица.

А она обрадована што је сви гледају, скочи на дрвену клупу, обавијајући у брзом потезу бујну црну косу око главе, страсно запева „Девојко мала, песмо мога града, што си ми дала срце пуно сна“. (То је мелодија коју пева Ђуза Стојиљковић у филму „Љубав и мода“).

„Лепо певаш, настави“, рече неко од присутних.

Сетих се ове необичне девојке, сретао сам је у полутами на Трећој галерији Народног позоришта.

Дискутантни наставише да бистре политику.

Јаков поче да одсутно мрмља присутним брадоњама. Питам се, да ли га неко слуша шта говори?

Знам их све одавно. То су људи у проблемима, очекују саговорнике да им се изјадају, јер немају коме другоме, нико неће да их слуша. Ја сам то пре извесног времена схватио као вид психотерапије. Зато када нађу саговорника спремног да их саслуша, или се прави да их слуша, почињали би своју бескрајну причу.

Међутим, проблем је често управо у томе, што би се обично сретало неколико њих сличних, сви би они били жељни исповедања. Тада обично настају дуги монолози, уместо дијалога, једва се чека да неко заврши реч, скоро нико никога не слуша шта говори, онда на крају настане отимање за реч. То се понавља такоређи унедоглед; у кафанском диму увек иста прича. Свако прича за себе, скоро да нико никог не слуша.

Први поче Јаков:

„Милан Недић није квислинг, него српска мајка. Да су њега слушали 1941. године за време окупације, не би било милионских српских жртава. Он је антички херој, довео је у питање свој углед, ставио га на коцку, да би спасио свој род. Недић је, брацо, знао да сви помажу партизане, отворено, или тајно, да хоће да их устоличе овде, да ће Немци бити и отићи, а да ће комунисти остати овде и све нас уништити“.

„Мани се Јакове! Ђе је Недић српска мајка, па он је био немачки намесник Србије”, прекиде га Нешко Пљевљак, колега са факултета.

„Чекај, чекај!”, прену се Јаков гледајући топло Нешка, он препознаје да су исте горе лист, воли динарце, лако их препозна по нагласку, изразу лица и стасу. „Недић се свесно жртвовао, није повео свој народ за рачун Стаљина и Черчила“.

„Не будали, па Стаљин и Черчил су се борили заједно са Титом против нациста, партизани су овде блокирали бројне немачке дивизије, да Црвена армија сломи кичму Хитлеру”, осу као осица Нешко.

Слушам ову острашћену политичку расправу, мада ме то не занима посебно, стално мислим како да шмугнем да у Балкану гледам филм „Грађанин Кејн“ у коме игра Орсон Велс.

„Камо среће да 27. марта 1941. године нисмо изговорили *БОЉЕ РАТ НЕГО ПАКТ, БОЉЕ ГРОБ НЕГО РОБ*, не би било два милиона српских жртава у рату, не би било братоубиштва, а рат би прошао, дошли би савезници, и ослободили

нас, а овамо ми испали поносни, а страдали“. Јаков већ уморан преплиће језиком, скоро да нема снаге да говори, повремено задрема, глава му само нагло клоне на кафански сто, чу се благ туп удар главом у сто. Он се нагло и енергично трже, усправи главу, поче да говори себи у недра, скоро да више не може да изговара речи разговетно.

Девојци се замутише очи, уковрнуше се страсно, она устаде, сви престадоше да слушају Јакова и Нешка, очигледно да јој јако прија што су сви упрли очи у њу, нарочито мушкарци, она као естрадна звезда размахну рукама, као да је на позорници, зањиха се куковима у ритму шоте:“ Шоте мори шоте, шоте машала“, овога пута ме помало разочара њена првобитна луцидност, скоро да је заиграла као харемска лепотица. Она се размаха, скину виндјакну и завитла је негде у страну, попе се опет на дрвену клупу, схватих да је то несазрела гимназијалка, запева још једну албанску песму са Косова „Ени криси пушка, ени криси пушка, доле украј Дрими“. Сви устадоше и почеше да пљескају одушевљено. Девојка се још више узбуди, извади из неког буцака хула хоп обруче, навуче их око кукова и зањиха се, поче грлено познату песму Есме Реџепове:“ Чај шукарије“. Зашто пева само албанске песме са Косова? – питам се у себи, али ништа не рекох.

„А шта би нам рекли други народи, што се ви нисте борили као ми? Наша земља би тако 1945. године била у табору губитника – Сила осовине, а ми Срби смо врло поносан народ“, већ је одмеренији Нешко, али очигледно упоран у својој тези.

Јаков је све уморнији, глава му само лупне о груди, он је једва уздигне, очи се склопиле, надјача замор, говори, али као да мрмља себи у недра, не могу да разазнам јасно шта говори:

„Једно је понос, а друго је стварност. Да смо били мање поносни сада би били бројнији, јачи, мудрији, не би овде био комунизам. Ђенерал Милан Недић је рођен крајем 19. века. Био је запажен борац у Првом светском рату, прешао преко

Албаније, након априлског рата пружајући отпор окупаторској војсци бива заробљен. Четници су први у Европи дигли устанак, и наносили су Немцима велике губитке, а после напада Немачке на СССР партизани подиглоше устанак. Немци одговарају – за једног убијеног Немца сто стрељаних, за једног рањеног педесет. Бугари, Шиптари, усташе, распарчаше земљу. Недић процењује да би као председник Српске владе, под окупираном немачком власти, могао да спасе свој народ“.

Пренух се, мене овакви разговори нимало не занимају, нити ја те историјске податке познајем, шта ћу ја овде тако дуго, па ту је пар стотина метара у Косовској улици „Кинотека“. Тамо се дају дивни филмови, лако се улази без карте, гледао сам тамо незаборавне филмове по сценарију песника Жака Превера „Деца раја“ и „Обала у магли“, па и „Еротикон“ са нагом Хеди Ламар. Никад нећу заборавити фим „Играла је само једно лето“.

Остадох још мало да још једном чујем Гробарова. Јаков опет клону, рашири руке око стола као да се предаје, леже на сто целим грудима. Савлада се и једва диже главу, смогну снаге, отпи пива, па поче мало гласније:

„Недић није ништа тражио за себе, његов лични живот је уништен, његов син, снаја и унук су убијени средином лета 1941. године у експлозији складишта муниције у Смедереву. Недић је прихватио савез са Немцима, жртвовао себе и свој углед, да спасе свој народ. Тајно је подржавао четнике, борио се против партизана, спасао шест стотина српских масона, спасавао Јевреје, ослободио велики број српских заробљеника из Немачке, организовао слање пакета заробљеницима, давао њиховим породицама редовну месечну помоћ, смештао ратну сирочад у установе, жалиоцима помагао“.

Јаков просто подскочи, попе се некако на клупу, ноге му клецају:

„Ој Хитлеру ћелави, тебе Недић превари, основао Гор-

ску стражу – па чувају Дражу!“ , одјекну његов слабашни глас, зачудо сада звонкији и разговетнији. Стојећи на клупи он победнички настави: „Спречио је одношење хиљаде вагона пшенице у Немачку, збринуо је 400.000 избеглица који су дошли преко Дрине, очински је прихватио 10.000 избеглица Словенаца, и нешто Хрвата, поново отворио Београдски универзитет, отварао одмаралишта за децу, планирао изградњу Србије“.

Јаков скочи са клупе, зачудо гипко и енергично, као да је младић, а малопре је био сипљиви чикица.

Опет ступи на сцену ватрена гимназијалка црнка, која једва сачека да Јаков заврши своју тачку, она се наслони савииво на лактове и запева севајући црним очима, сва узбуђена „Ја сам мала гарава, црноока циганка, ја сам мала гарава, црноока циганка“. Када Мађари певају своје мелодије, то тако подсећа на словенски мелос, али забиберен помало паприком, али када балканци запевају њихове песме, то више личи на српску народну песму из Војводине, али препуну паприке.

Страсни дискусанти искористише њен мали предах па живо наставише.

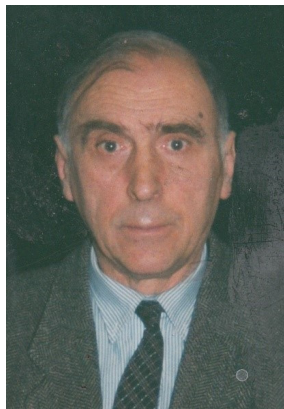
„Стани, стани, заустави се мало Јакове“, сада ће помирљивије Нешко. „Да је Недић био цвећка не би га убили 1945. године“.

„Јес' вала! Недић је пред Црвеном Армијом избегао у Аустрију, али га Англо-Саксонци онда ухвате и изруче Титу. Нису ни смели да му суде, убише га!“, засмеја се Јаков гласно хватајући Нешка за лакат, загрли га, поче да га љуби земљачки, устаде и оде без поздрава.

Нешко викну за њим:

„И да није било 27. марта 1941. године, комунисти би опет дигли устанак, све би било исто. Тако је било записано“.

О ПИСЦУ

Томислав Крцмановић (20. јул 1936) је српски активист, дисидент, писац, и председник Покрета за заштиту људских права са седиштем у Београду.

Завршио је Економски факултет у Београду 1963. године, а постдипломске студије при Католичком институту за високе комерцијалне студије (1969) у Бриселу, Белгија. Докторат није одбранио у СФР Југославији због политичких прогона. Започео је рад на докторској тези у Брислу 1970. године, али докторат није успео да одбрани због прогона који су настали када се вратио у земљу. Из тих разлога је живео у Белгији од 1965. до 1971. Током боравка у Белгији је радио у Социјалистичкој партији Белгије.

Године 1975. је ухапшен у Југославији под оптужбом за вербални деликт. Процес против њега је вођен дуги низ година, и укључивао је хапшења, суђења, отпуштање са радног места и друге врсте притиска.

Исте године је основао Покрет за заштиту људских права, а 1981. је покренуо Акцију за борбу против злоупотребе психијатрије у политичке сврхе. Године 1986. је основао комитет за заштиту људских права. Исте године је заједно са Костом Чавошким поднео САНУ документацију о злоупотреби психијатрије у политичке сврхе, након чега је СФРЈ замало искључена из светског психијатријског удружења.

Објавио је низ књига и анализа из разних подручја. Покривене теме су укључивале људска права, историју, маркетинг, социологију, политикологију, статистику, демографију, етнологију и психо-социологију.